

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток



№ 7, 2011

[Назад](#)[Головна](#)

УДК 354.65.014.1.477

В. М. Ємельянов,

к.т.н.,

Чорноморський державний університет імені Петра Могили

РИНКОВІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ ТА НАДАННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ ОРГАНАМ ВЛАДИ І ГОСПОДАРЮЮЧИМ СУБ'ЄКТАМ ПОВНОЇ САМОСТІЙНОСТІ

Анотація. Проаналізовано ефективності впливу органів влади держави і регіонів, який необхідний для успішного соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Визначено роль економічних зв'язків в розвитку регіонів України. Визначено практичні питання створення нового господарського механізму для формування реальної та ефективної системи міжрегіональної взаємодії та розвитку регіонів України.

Annotation. It is analysed to efficiency of influencing of organs of power of the state and regions, which is needed for successful socio-economic development of country and its regions. The role of economic communications is certain in development of regions of Ukraine. The practical questions of creation of a new economic mechanism are certain for forming of the real and effective system of regional co-operation and development of regions of Ukraine.

Ключові слова: Державне регулювання, економічна безпека, економічний зв'язок, інституціональна система, міжрегіональна взаємодія, органи влади, регіон, соціально-економічний розвиток.

Вступ

Для забезпечення розвитку міжрегіональних економічних зв'язків в Україні необхідно розроблення в рамках регіональних стратегій соціально-економічного розвитку основних напрямів державного регулювання в напрямках зміцнення ресурсного потенціалу регіонів та підвищення їх конкурентоспроможності. Звідси виникає необхідність теоретичного обґрунтування пропозицій та розробки методологічних засад вдосконалення державного регулювання розвитку регіонів України в умовах посилення міжрегіональних економічних зв'язків.

Аналіз останніх наукових досліджень.

Проблеми державного регулювання розвитку регіонів досліджуються як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Серед зарубіжних науковців слід відмітити праці П. Самуельсона, А. Сміта, І. Фішера, Д. Хікса, У. Шарпа; вітчизняних – О.М. Алімова, П.Ю. Беленького, М.П. Бутка, М.І. Долішнього, О.О. Єрошкіної, О.М. Іваницької, О.В. Іванченко, В.Ю. Керещман, М.Х. Корещького, Ю.Б. Коротича, О.П. Крайника, М.А. Латиніна, А.С. Лисецького, О.Г. Топчієва, та інших. Так, зокрема, сутність, основні напрямки, пріоритети державної регіональної політики визначили М.М. Миколайчук та Д.В. Нехайчук.

Постановка завдання

– проаналізувати ефективності впливу органів влади держави і регіонів, який необхідний для успішного соціально-економічного розвитку країни та її регіонів;
– визначити роль економічних зв'язків в розвитку регіонів України;
– визначити практичні питання створення нового господарського механізму для формування реальної та ефективної системи міжрегіональної взаємодії та розвитку регіонів України.

Результати

Широка сфера діяльності держави, при відсутності в її функціях належних пріоритетів, є негативним явищем, що зумовлює зниження ефективності державного впливу на економічні процеси в країні. Тим часом, держава покликана відігравати активну роль у розвитку регіонів, регулюванні економічних процесів, у забезпеченні стабільного економічного зростання, необхідного для економічної безпеки країни, вживанні заходів з соціального захисту населення і його соціального забезпечення.

З цієї позиції необхідно зосередити зусилля держави на вирішенні таких пріоритетних фундаментальних проблем:

- вироблення реалістичної економічної політики;
- підтримка розвитку освіти, охорони здоров'я, а також галузей національної економіки у період реструктуризації;
- забезпечення законності й порядку;
- забезпечення захисту навколишнього середовища.

Аналіз ефективності впливу органів влади держави і регіонів, який необхідний для успішного соціально-економічного розвитку країни і її регіонів за останні десятиліття засвідчив, що економічні результати діяльності різних країн і регіонів обумовлені у більшості якістю інституціональної системи, ніж проведеною економічною політикою і накопиченим людським капіталом. Саме інституціональне середовище сприяє посиленню сваволі з боку державних органів і чиновників, що і спостерігаємо в Україні останнє десятиліття. У зв'язку з чим, для подальшого розвитку економіки України і будівництва правової держави, питання інституціонального середовища є актуальним і ключовим, від вирішення якого залежить подальший хід розвитку національної економіки.

На сучасному етапі розвитку національної економіки нарощування потенціалу держави, на наш погляд, неможливе без його утвердження в якості більш надійного й ефективного партнера в процесі розвитку економіки країни. Для цього, вважаємо за доцільне:

- приведення функцій держави у відповідність з її потенціалом і принципами здійснюваної політики;
- зміцнення потенціалу держави шляхом активізації суспільних інститутів.

Там, де держава має у своєму розпорядженні незначні можливості, напрями державного впливу повинні ретельно аналізуватися. При цьому, під ефективністю державного впливу повинно розумітися результат використання державного потенціалу для задоволення попиту суспільства на відповідні блага. Навіть якщо держава має великий потенціал, але не використовує його в інтересах суспільства, воно не буде досить ефективним.

Активізація суспільних інститутів передбачає розробку ефективних норм і обмежень, які дозволили б стримувати свавілля влади і боротися з корупцією. Це говорить про необхідність створенні системи державних інститутів, які для підвищення своєї ефективності повинні функціонувати в умовах достатньої конкуренції.

Крім того, важливою функцією держави є правильна постановка фундаментальних завдань, до яких на сьогоднішній день можна віднести такі:

- захист навколишнього середовища;
- утвердження законності і підтримка правопорядку;
- фінансова підтримка в період реструктуризації базових галузей економіки, здатних забезпечити стабільне економічне зростання всієї економіки;
- забезпечення макроекономічної стабільності;
- підтримка слабо соціально-захисених прошарків суспільства.

Світовий досвід розвитку економіки показує, що ринок і уряд повинні взаємно доповнювати один одного. Тому всі заходи і рішення уряду повинні бути передбачувані в реальному відрізки часу. Крім того, послідовність їх здійснення є важливою для залучення інвестицій які так потребує українська економіка.

Державна політика повинна бути спрямована не просто на сприяння економічному зростанню, але і на забезпечення справедливого розподілу результатів ринкового розвитку [5, с. 41].

Завдання ефективної держави в Україні, на наш погляд, полягає не в простому розширенні присутності в економіці, а в підвищенні ефективності довгострокової державної політики і конкретних дій щодо оздоровлення економіки, поліпшення соціального стану громадян. Разом з тим, держава має керуватися критеріями збереження ринкової свободи і виявляти уміння у використанні наявної власності для інвестування в реструктуризацію галузей національної економіки. При цьому, бажано зробити основний упор на концептуальну і законодавчу бази, що відповідає державній політиці в таких основних напрямках:

- забезпечення економічної і, організаційно-правової активності держави, формування ефективної системи державного і муніципального управління з метою стимулювання економічного зростання;
- розвиток законодавчих основ устрою України;
- підтримка законодавчих ініціатив, що сприяють розвитку конкуренції і підприємницької діяльності.

З іншого боку, варто активізувати створення технічних і організаційних умов формування ринку капіталу, що буде виражатися в допомозі розвитку інститутів і технологій, трансформації внутрішніх заощаджень підприємців і приватних осіб у виробничі інвестиції. Однією з перешкод на шляху до стабільного економічного зростання, на наш погляд, є безгосподарність у державній власності. Важливим є формування ефективного управління державними активами, врахування розмаїтості інтересів, форм господарювання при складній виробничій і регіональній структурі економіки.

Перехід України до ринкових відносин і надання регіональним органам влади і господарюючим суб'єктам повної самостійності у вирішенні більшості економічних, соціальних, екологічних та інших проблем викликали необхідність пошуку ефективних способів і форм їх функціонування. Це зажадало також розробки теоретичних і практичних питань створення нового господарського механізму для формування реальної та ефективної системи міжрегіональної взаємодії та розвитку регіонів України.

Економічна реформа в Україні почалася з того, що в регіони були передані багато функцій управління, які не були забезпечені необхідними матеріальними і фінансовими ресурсами. Це сприяло розширенню суверенізації регіонів, прагненню отримати більшу і реальну економічну владу, підкріплену відповідним обсягом фінансів у регіональному бюджеті, що призвело до самоізоляції регіонів і зведення бар'єрів у вигляді обмеження на ввіз і вивіз продукції. В умовах розриву економічних зв'язків такий підхід дозволив дещо зменшити соціально-економічну напругу, але загальмував розвиток ринкових перетворень. Наслідком цього стало різке зниження ефективності виробництва практично у всіх регіонах, що змусило шукати нові підходи до формування єдиного економічного простору.

Визначальною функцією місцевого економічного розвитку є забезпечення ефективного функціонування підприємницьких структур шляхом як розширення наявних, так і створення та залучення нових. Тому на сучасному етапі формування ринкових відносин практично для всіх регіонів велике значення відіграють економічні зв'язки між регіонами.

Підприємства, установи, організації, що відіграють важливу роль у розвитку економічних зв'язків між регіонами, становлять базу економічного розвитку регіону (території). Розширення економічних зв'язків є основним джерелом економічного розвитку регіону або окремої території, яке відбувається за рахунок:

- створення нових та розширення сфери діяльності діючих підприємств усіх форм власності малого та середнього бізнесу;
- правильного вибору напрямків виробничої політики щодо підприємств усіх форм власності великого бізнесу;
- використання стратегічного планування економічного розвитку регіону;
- вдосконалення регуляторної політики органів державної влади та місцевого самоврядування;
- забезпечення достатньої бюджетної самостійності органів місцевого самоврядування;
- раціональної регіональної інвестиційної політики [4, с. 77].

Регіональні підходи до управління економічними процесами стають більш актуальними та щораз частіше обговорюються науковцями і представниками органів державної влади та місцевого самоврядування.

Завдання створення діючих механізмів територіальних систем управління повинні вирішити проблеми збалансованості інтересів державної і регіональної економічної політики та забезпечити відповідне регулювання економічного розвитку. Основним завданням регіональної економічної політики є вироблення та реалізація раціональної моделі регіонального розвитку. Оптимальний процес управління повинен забезпечувати постійно зростаючий життєвий рівень населення на основі ефективного використання місцевих ресурсів для розвитку економічних зв'язків між регіонами України.

Методологічними передумовами для формування єдиного економічного простору виступають:

- суспільне відтворення матеріальних благ і послуг; на основі спеціалізації і кооперації виробництва;
- забезпечення сталого обміну між виробниками на еквівалентній основі;
- збереження територіальної цілісності системи господарювання в умовах підвищення самостійності регіонів;
- розробка економічної політики на основі гармонізованого виробничо-господарського законодавства, що забезпечує компроміс між інтересами регіонів і країни в цілому.

Первинним елементом єдиного економічного простору є «регіон». У науковій економічній літературі є багато визначень цього ключового поняття з точки зору формування та розвитку міжрегіональних економічних зв'язків. У роботі академіка С.А. Часовського «Під регіоном розуміється велика територія країни з більш-менш однорідними природними умовами, а головним чином характерною спрямованістю розвитку продуктивних сил на основі поєднання комплексу природних ресурсів з відповідною складася і перспективною соціальною структурою» [11, с. 93].

Класичне розуміння регіону закріплено у визначенні О.М. Чермерис: «регіон - це певна територія, що відрізняється від інших територій за низкою принципів і що володіє деякою цілісністю, взаємопов'язаністю її елементів» [12, с. 9].

Останнім часом одержала розвиток точка зору, що регіон являє собою територіальну систему [6, с. 45]. Так, наприклад, М.М. Миколайчук підкреслює, що «регіон - цілісна система зі своїми структурою, функціями, зв'язками із зовнішнім середовищем, історією, культурою, умовами життя населення [10, с. 9].

При розробці основних напрямків міжрегіонального співробітництва для різних типів регіонів необхідно формувати системи управління, що враховують специфіку економічного потенціалу, передумов і умов розвитку, характер економічних процесів в окремих регіонах.

У науковій літературі пропонуються кілька типологій регіонів, як особливих об'єктів регіональної політики та своєрідності розвитку міжрегіональних економічних зв'язків. Наприклад, В.В. Мамонова виділяє п'ять типів регіонів [8, с. 84]:

- 1) території, які мають сприятливі природно-географічні економічні передумови для перетворення їх в зони прискореного розвитку;
- 2) депресивні регіони;
- 3) суб'єкти, які істотно (у 1,5-2 рази) відстають за рівнем економічного розвитку;
- 4) території екологічних криз;
- 5) території, які використовуються для реалізації економічних і соціальних програм загальнодержавного значення.

Регіон, як територія в адміністративних межах країни, характеризується наступними основними рисами: комплексністю, цілісністю, спеціалізацією й керованістю, тобто наявністю політико-адміністративних органів управління [7, с. 149].

Виходячи з теоретичних узагальнень суті даного терміну, коротко можна виділити два його основних значення:

- а) регіон - частина світової спільності;
- б) регіон - адміністративно-територіальна одиниця, яка володіє своєю законодавчою, виконавчою і судовою владою; яка є соціально-економічною макросистемою, яка має суб'єкти управління, історичні, демографічні, політичні, природно-екологічні і економічні особливості.

Звідси в Німеччині регіонами називають землі, в Канаді - провінції, в США - штати, в дореволюційній Росії - губернії, в СРСР і сучасній Росії - області, краї, республіки, автономні округи, автономні області, в Україні - області, автономні республіки, райони.

В той же час, на нашу думку, цьому поняттю може відповідати і район, як адміністративно-територіальна одиниця, яка входить до складу крупнішого регіону - області, краю, республіки; а також країна в цілому, відповідаючи за своїм змістом всім вищезгаданим складовим поняттям регіон.

Для того, щоб узагальнити понятійний апарат відносно району, як адміністративно-територіальної одиниці, ми пропонуємо застосовувати поняття мікрорегіон; а для країни в цілому - поняття макрорегіон.

Звідси під мікрорегіоном доцільно розуміти частину регіону, виділену за адміністративно-територіальною поділу у відособлену соціально-економічну систему, яка включає формальні суб'єкти управління, законодавчу, виконавчу і судову владу, свої історичні, демографічні, політичні, природно-екологічні і економічні особливості.

Звідси під макрорегіоном пропонується розуміти сукупність регіонів, виділену за адміністративно-територіальною поділу у відособлену соціально-економічну систему, яка включає формальні суб'єкти управління, законодавчу, виконавчу і судову владу, свої історичні, демографічні, політичні, природно-екологічні і економічні особливості. Введення в наукову теорію вказаних понять дозволить глибше з'ясувати розвиток міжрегіональної інтеграції на середньому (регіональному), мікро- (районному) і макрорівні в межах країни.

Загалом же, на підставі аналізу наукової літератури, можна стверджувати, що термін «регіон» сьогодні вживається у трьох різних, проте взаємопов'язаних значеннях, які відповідають трьом різним поняттям «частини території» [9, с. 56]. Для того щоб розрізнити, ці три значення потрібно виділити: «регіон - знаряддя дослідження»; «регіон - знаряддя діяльності»; «регіон - предмет пізнання». Наприклад, коли говорять про «статистичний регіон» [2, с. 9], то мають на увазі «регіон - інструмент дослідження»; коли про «адміністративний регіон» або «плановий регіон», то - регіон - інструмент діяльності; коли про «об'єктивний регіон», то - «регіон - предмет пізнання». У двох з них поділ простору на певні території - регіони - служить інструментом якогось запланованого дослідження, а отже використовується з метою пізнання, а у третьому - для організації певної суспільної діяльності, в тому числі й управлінської, у просторі. У цьому випадку сам просторовий поділ є предметом дослідження. Це означає сприйняття регіонів як частини досліджуваного простору. Воно знаходить застосування тоді, коли просторові дослідження визначаються як абсолютні, або відносні, тобто такі, що відображають лише стосунки між певними матеріальними об'єктами [1, с. 170].

Наприклад, в Вітнісі регіон виступає, як категорія пізнання. Тобто, він формується науковою думкою шляхом відбору певних рис, істотних для якоїсь проблеми або просторового явища, а усі решта елементи - опущено як неістотні [13]. Спрощення та ідеалізація рис описуваного предмету дослідження є одночасно і сильною, і

слабкою сторонами запропонованої аналітичної концепції. Адже, з одного боку, існує можливість визначити головний напрям регіональних досліджень, а з другого – спрощується і опускається велика кількість аспектів у дослідженні регіонів і регіонального розвитку.

Дефініції зазначених трьох понять регіону відрізняються, однак вони взаємозалежні. Поділ простору для дослідницьких цілей завжди знаходить відображення у кінцевих результатах досліджень. Він є основою просторового аналізу і найчастіше пов'язаний з адміністративним поділом, який втілює поняття «регіону – інструменту діяльності». З іншого боку, раціонально здійснений поділ на регіони-інструменти повинен бути пристосований до вже існуючого поділу простору, тобто до поділу на «регіони – предмети дослідження». Регіони, які втілюють одне поняття, впливають на регіони, що виражають інше поняттями, а ті, у свою чергу, мають зворотній вплив. Тому під час наукового аналізу необхідно не лише розрізнити ці три поняття, а й розуміти їх взаємозалежність.

Нинішні дослідження регіонального розвитку, зосереджуючи увагу на соціально-економічній складовій, тим не менше сприяють змістовому наповненню дефініції «регіон», що свідчить про удосконалення процесу наукового осмислення управління регіонами. У наукових концепціях першої половини ХХ ст. у понятійній основі регіонального розвитку домінував хронологічний підхід. Це більше заохочувало до пошуку регіональних відмінностей, регіональної специфіки, а не до формулювання генеральної концепції чи універсальної теорії. Наголошувалось, що фізико-географічна відмінність регіонів сприяє різноманіттю у організації господарської діяльності та типах суспільного життя, а за основу регіональних класифікацій брались природні особливості та фізико-географічні межі.

Однак у 60-х рр. ХХ ст. почала зростати регіону було піддане критиці і наголошено, що зазначена концепція була актуальною в умовах високого ступеня залежності від географічного середовища, яка знівелювалась в умовах промислової революції.

Тенденції соціально-економічних змін доби модернізму змінили у вчених переконання у тому, що причини регіонального різноманіття слід шукати у рівні економічного і особливо технологічного розвитку окремих областей.

У вивченні регіонів домінуючі позиції посіла регіональна наука (Regional Science) – дисципліна, яка об'єднала економічний, географічний і просторовий підходи, сконцентрувавши увагу на теоретичному та кількісному аналізі проблем економіки регіонів. Якщо до цього часу основою економіки традиційно вважалося тісно пов'язане з природним середовищем сільське господарство, то тепер – промисловість. Фізико-географічні регіони були досить консервативними у попередньому періоді. Новітнє ж суспільство ХХ ст. вже могло функціонувати у повній незалежності від регіональних характеристик природного середовища. Тому ступінь економічного розвитку у той час став єдиним показником, за яким стали розрізняти регіони [3, с. 58].

З кінця 70-х рр. ХХ ст. почала зростати критика економічної політики, в тому числі й економічних засад політики регіонального розвитку. Динамічний та експансивний розвиток економіки, який почав набирати виразних глобальних рис, також не сприяв подоланню регіональних відмінностей. Навпаки, технологічний поступ та стрімкий розвиток промисловості їх поглиблювали. Модерністське переконання про можливість вирівнювання економіки світу виявилось неправильним. Це зумовило потребу у переосмисленні цінностей в процесі вивчення регіонів, а також підходів та методів їх дослідження. Розбіжності між теоретичними інтерпретаціями й фактичними змінами спричинили й глибоку методологічну переоцінку. Усе частіше у так званій новій регіональній географії почали враховувати вплив суспільних чинників на характер регіональних відмінностей. Різноманіття суспільних структур та культур набуло фундаментального значення при виборі способів організації господарської діяльності і тим самим впливало на спосіб господарювання у регіонах, динаміку та напрями їх розвитку.

Висновки

Отже, проблема регіональної нерівності є дуже складною, комплексною. Її не можна подолати, враховуючи лише економічні параметри, без осмислення соціальної складової регіону та культурних умов його розвитку.

Таким чином, регіон виступає не лише суспільною, але й культурною категорією. У зв'язку з тим, що система цінностей будь-якого соціуму, в тому числі й регіону, визначається як інституціональними так і суспільними чинниками, то культура справляє вплив на характер інституцій які формуються у суспільстві, на виникнення різних регіональних формацій. З іншого боку, відмінності у цих формаціях впливають на характер культурних змін. І тоді те, що було результатом, стає причиною подальших змін, приводячи у кінцевому підсумку до розходження у шляхах розвитку окремих регіонів.

Література

1. Балашов А.М. Регіональне управління в контексті суспільного розвитку України: монографія / А.М. Балашов / Класичний приватний ун-т. - Запоріжжя: [КПУ]. - 2009. – 431 с.
2. Беленький П.Ю. Теоретико-методологічні засади регіонального розвитку економіки України / П.Ю. Беленький, О.О. Другов // Регіональна економіка: науково-практичний журнал. – № 4 (42). – 2006. – С. 7 – 12.
3. Донченко Ю. Социально-экономические аспекты оценки и регулирования территориальной асимметрии в развитии административных районов / Ю. Донченко, А. Евченко, С. Желесняков // Вопросы статистики. – 2004. – № 8. – С. 57 – 61.
4. Крайник О.П. Напрями формування конкурентоспроможності регіональної економіки на основі інноваційної моделі / О.П. Крайник // Вісник НУ Львівська політехніка: економіка та управління. – Львів, 2008. – №424. – С. 76 – 78.
5. Кузьменко Л.М. Управление функционированием и развитием экономики региона / Л.М. Кузьменко. - Донецк: ИЭП НАН Украины. - 2004. - 284с.
6. Лишилленко В.І. Регіональна економіка: підруч. для вузів / В.І. Лишилленко. - К.: Центр учб. літ. - 2009. - 384 с.
7. Любченко О.М. Вдосконалення державного регулювання соціально-економічного розвитку регіону / О.М. Любченко // Формування ринкових відносин в Україні. - 2007. - № 12. - С. 148-150.
8. Мамонова В.В. Методологія управління територіальним розвитком: монографія / В.В. Мамонова. – Харків: вид-во ХарПІ НАДУ «Magіstr», 2006. – С. 196 с.
9. Матвеев С.О. Демократичний процес на рівні регіону : [монографія] / С.О. Матвеев. – Одеса: ОДЕУ, 2007. – 189 с.
10. Миколайчук М.М. Діагностика соціально-економічного розвитку територій як елемент механізму державного регулювання : автореф. дис. д-ра наук з державного управління : 25.00.02 / М.М. Миколайчук. – Одеськ. інст. держ. управ. Нац. акад. держ. управління при Президентові України. – Одеса, 2004. – 20 с.
11. Часовський С.А. Регіони та їх роль у розвитку міжнародної економічної діяльності держави / С.А. Часовський // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. 36. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. - Луганськ: СХУ ім. В. Даля, 2006. - №16. Ч. 2. – С. 92-96.
12. Чемерис О.М. Формування привабливого інвестиційного клімату в регіоні (державно-управлінський аспект) : автореф. дис. канд. наук з державного управління : 25.00.05 / Чемерис О.М. – Одеськ. інст. держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – О., 2005. – 20 с.
13. Ярошук В. Вирівнювання міжрегіональних відмінностей: великобританський досвід для України / В. Ярошук // Актуальні проблеми державного управління на новому етапі державотворення : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, присвяченій 10-річчю Академії, 31 трав. 2005 р. - К., 2005. : у 2 т. / За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – Т. 2. – 344, С. 197 – 200.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2011



ТОВ "ДКС Центр"